

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและปัญหา

ข้าวเป็นอาหารหลักที่สำคัญของคนไทยและควบคู่ไปกับการมีอาชีพทำนาเป็นอาชีพสำคัญของประเทศกรไทย นับตั้งแต่ยุคโบราณมาจนถึงปัจจุบัน ข้าวได้กลายเป็นสินค้าส่งออกหลักที่สำคัญของประเทศ เศรษฐกิจจึงผูกพันกับพัฒนาการของธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับข้าวเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ ข้าวเป็นสินค้ายุทธปัจจัย ดังนั้นกฎหมายของไทยในอดีตที่เกี่ยวกับการตลาดทั้งของไทยจึงมีลักษณะมุ่งในทางควบคุมมากกว่าส่งเสริม และให้สิทธิประโยชน์เกี่ยวกับการค้าข้าวตกเป็นของรัฐโดยการผูกขาดการค้าโดยพระคลังสินค้า¹ ขณะเดียวกันก็มีการควบคุมปริมาณข้าวที่ส่งออกด้วย เพื่อป้องกันการขาดแคลนข้าวสำหรับบริโภคด้วย พร้อมกันกับที่กำหนดโทษทางพระราชอาญาให้กับผู้ฝ่าฝืน ดังที่ได้ตราเป็นกฎหมายในพระราชกำหนดใหม่ ฉบับที่ 43 ของกฎหมายตราสามดวง²

จนถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการลงนามในสนธิสัญญาบาวริง (Bowring Treaty) ในปี พ.ศ. 2398³ อันมีผลให้ยกเลิกพระคลังสินค้า

¹ อสัมภิมพงค์ ฉัตราคม, ประวัติเศรษฐกิจไทย (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง), 2528, หน้า 26.

² มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง, ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ 1 จุลศักราช 1166 ตามฉบับหลวง ตราสามดวง เล่ม 3, 2481.

³ Akin Rabibhadana, The Organization of Thai Society in the Early Bangkok Period 1082-1873, (Cambridge : Schlnkman Publishing Company, 1979), p.6.

และพ่อค้าชาวอังกฤษสามารถซื้อสินค้าได้โดยตรงจากเอกชนของไทย โดยไม่ต้องผ่านพระคลัง
สินค้าอีกต่อไป โดยผลของสัญญาฉบับนี้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อการตลาดข้าวของไทยใน
เวลาดึกมาและประเทศไทยในยุโรป อาทิ ฝรั่งเศส เคนมาร์ก โปรตุเกส เนเธอร์แลนด์
เยอรมัน กลุ่มประเทศสแกนดิเนเวีย และสหรัฐอเมริกา โดยยึดถือแบบและสาระของสนธิสัญญา
บราวน์ริงเป็นหลักผูกพันกับประเทศไทยตลอดมาจนกระทั่งสงครามโลกครั้งที่ 1 ได้ยุติลงในปี
พ.ศ.2461

ในปี พ.ศ.2461 เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 1 ยุติลง ประเทศไทยในฐานะผู้ชนะ
สงคราม ได้เริ่มขอแก้ไขสัญญาบราวน์ริง โดยเฉพาะสามารถยกเลิกสนธิสัญญากับประเทศ
เยอรมันสำเร็จในปี พ.ศ.2467 และเริ่มแก้ไขสัญญานี้กับประเทศต่าง ๆ ในด้านการค้าและ
การเก็บภาษีอากรสำหรับการส่งออก โดยในปี พ.ศ.2469 รัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติกัก
อัตราภาษีศุลกากร เพื่อจัดเก็บภาษีศุลกากรได้เองโดยอิสระ แต่ก็ไม่มีผลต่อการค้าข้าวของไทย
เท่าไรนัก เพราะการเติบโตในการค้าข้าวได้เติบโตอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4
เรื่อยมาจนถึง พ.ศ.2488

เมื่อสงครามมหาเอเชียบูรพาได้ยุติลง ปริมาณความต้องการข้าวในตลาดโลกมี
สูงขึ้น ประกอบกับพันธกรณีที่ไทยมีต่ออังกฤษตามสนธิสัญญาสมบูรณ์แบบอันสืบเนื่องมาจากการ
เข้าร่วมสงครามมหาเอเชียบูรพาของไทยกับญี่ปุ่น ซึ่งเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ต่อสัมพันธมิตร ประเทศ
อังกฤษได้บังคับซื้อข้าว 1 ล้าน 5 แสนตันในราคาถูกมาก เพื่อแลกเปลี่ยนกับเอกราช รัฐบาล
ไทยในขณะนั้นได้จ่ายอมขายข้าวให้อังกฤษในราคาถูก โดยกตราคาเอาจากพ่อค้าส่งออก เป็น
เหตุให้เกิดการผลัดภาระไปสู่ชาวนาผู้ผลิต ทั้ง ๆ ที่ในปี พ.ศ.2488-2490 นั้น ราคาข้าวใน
ตลาดโลกมีราคาสูง แต่ชาวนาก็ไม่อาจขายข้าวของตนในราคาสูงเลย เพราะมาตรการต่าง ๆ
ของรัฐ ประกอบกับเกิดการขาดแคลนข้าวเพื่อการบริโภคภายในประเทศ รัฐสภาได้ตรา
พระราชบัญญัติขึ้นมา 2 ฉบับคือ พระราชบัญญัติค้าข้าว พ.ศ.2489 และพระราชบัญญัติสำรวจ
และห้ามกักกันข้าว พ.ศ. 2489 ขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือของรัฐในการควบคุม กำกับดูแล การ
ค้าข้าว ทั้งเพื่อการค้าภายในประเทศและเพื่อการส่งออก ตลอดจนให้อำนาจแก่เจ้าหน้าที่ของ
รัฐในการตรวจตราสำรวจข้าวยังโรงสีและโกดังของผู้ส่งออก

กฎหมายทั้งสองฉบับได้ส่งผลอย่างมากต่อการค้าข้าวของไทย โดยเฉพาะการกำหนด

คุณสมบัติของผู้ค้าข้าวและผู้ส่งออกข้าว ทำให้ระบบการค้าเสรีที่เคยมีมาแต่เดิมได้เปลี่ยนแปลงไป ดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน นอกจากนั้นรัฐบาลเห็นว่าข้าวเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญและนำรายได้เข้าประเทศเป็นอย่างมาก

รัฐบาลจึงเรียกเก็บค่าธรรมเนียมส่งออกข้าว ซึ่งในเวลาต่อมาได้นำมาบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติกองทุนสงเคราะห์เกษตรกร พ.ศ.2517 และไม่ว่าราคาข้าวในตลาดโลกจะสูงขึ้นหรือลดลง รัฐบาลก็ยังคงเก็บค่าธรรมเนียมส่งออกข้าวอยู่และยังมีได้ยกเลิกไปแต่อย่างใด (พ.ศ.2529 เมื่อรัฐบาลประสบปัญหาการค้าข้าวตกต่ำ จึงประกาศเก็บค่าธรรมเนียมส่งออกข้าวในอัตรา 0) และจะสามารถเพิ่มอัตราค่าธรรมเนียมได้โดยการอนุมัติของคณะรัฐมนตรี (ตามมาตรา 8 และมาตรา 10 แห่งพระราชบัญญัติกองทุนสงเคราะห์เกษตรกร พ.ศ.2517) ซึ่งเป็นการสร้างภาระการส่งออกให้ผู้ส่งออกทำให้ผู้ส่งออกผลกำไรหายไปยังโรงสีและผลักต่อ ๆ กันไปจนถึงชาวนา

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

วิทยานิพนธ์นี้มุ่งเสนอการวิเคราะห์ปัญหาในทางกฎหมายไทยที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการตลาดข้าวภายในประเทศ ว่าส่งผลกระทบต่อชาวนาผู้ผลิตข้าวในเรื่องของราคาผลิตภัณฑ์กับรายได้ที่ต่ำอย่างสม่ำเสมอตลอดมา พร้อมกับศึกษาถึงหลักการคุ้มครองผู้ด้อยโอกาส (Protection for the weak) ซึ่งในช่วงที่กฎหมายเหล่านี้ประกาศใช้ ผู้ด้อยโอกาสที่รัฐคุ้มครอง คือ ผู้บริโภคที่มีรายได้ประจำในสังคมเมือง ต่อมาเมื่อสถานการณ์ในด้านการตลาดข้าวได้เปลี่ยนแปลงไป รัฐในปัจจุบันจึงเริ่มหันมาคุ้มครองชาวนาซึ่งเป็นผู้ด้อยโอกาสแทนผู้บริโภคแล้วก็ตาม แต่กฎหมายที่ยังใช้อยู่ในปัจจุบันยังคงเป็นกฎหมายแบบดั้งเดิม คือวัตถุประสงค์ยังมุ่งคุ้มครองผู้บริโภคอยู่และ เป็นกฎหมายที่ไม่เหมาะสมกับสภาพการตลาดข้าวในปัจจุบันแล้ว

3. ขอบเขตการวิจัย

วิจัยนี้จะศึกษาถึงความสัมพันธ์ของการตลาดข้าวของไทยกับกฎหมายไทยในอดีตสู่ปัจจุบัน นับตั้งแต่ โครงสร้างการตลาดข้าว กฎหมาย การบังคับใช้กฎหมาย ตลอดจนพัฒนาการต่าง ๆ ของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับตลาดข้าวภายในประเทศ โดยเฉพาะการบังคับใช้กฎหมายเหล่านี้ของรัฐจะส่งผลกระทบต่อ

- ก. ส่งผลกระทบต่อราคาข้าวหรือราคาผลิตผลของชาวนาที่มีราคาต่ำอย่างสม่ำเสมอ
 ข. ส่งผลกระทบต่อรายได้ของชาวนาซึ่งได้จากการขายผลิตผลของตน

4. สมมติฐาน

เพื่อศึกษาว่าหลักการคุ้มครองผู้ด้อยโอกาส (Protection for the weak) ตามหลักการของกฎหมายมหาชนทางเศรษฐกิจ ในส่วนที่เกี่ยวกับการตลาดข้าวภายในประเทศ นั้น รัฐมุ่งคุ้มครองผู้ด้อยโอกาสอย่างไรและผู้ด้อยโอกาสในการตลาดข้าวภายในประเทศ คือ ผู้บริโภค หรือ เกษตรกรชาวนา

5. แนวคิดและทฤษฎี

นำหลักการทางกฎหมายมหาชนทางเศรษฐกิจเกี่ยวกับหลักการแทรกแซงของรัฐ เพื่อประโยชน์สาธารณะ (Public Interest) และการจัดสรรทรัพยากรในสังคมให้เป็นธรรมโดยเฉพาะเมื่อบทบาทรัฐได้เปลี่ยนไปเป็นรัฐสวัสดิการ (Welfare State) การคุ้มครองผู้ด้อยโอกาส (Protection for the weak) รัฐจึงต้องเข้ามาแทรกแซงตลาดข้าว ประกอบกับหลักการทางเศรษฐศาสตร์เบื้องต้นในเรื่องของมาตรการทางภาษีอากรเป็นเครื่องรักษาเสถียรภาพของราคาสินค้าในท้องตลาดมาใช้วิเคราะห์โครงสร้างของกฎหมายและกฎระเบียบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการตลาดข้าวภายในประเทศ เพื่อศึกษาถึงผลกระทบต่าง ๆ ที่เกิดจากกฎหมายเหล่านี้

6. วิธีการดำเนินการวิจัย

เป็นการค้นคว้าและวิจัยแบบเอกสาร (Documentary Research) โดยรวบรวมเอกสารต่าง ๆ จากอดีตสู่ปัจจุบัน นับตั้งแต่กฎหมายตราสามดวง จวบจนพระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการตลาดข้าวภายในประเทศที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบัน คือ

- พระราชบัญญัติค้าข้าว พ.ศ.2489
- พระราชบัญญัติสำรวจและห้ามกักกันข้าว พ.ศ.2489
- พระราชบัญญัติกองทุนสงเคราะห์เกษตรกร พ.ศ.2517
- พระราชบัญญัติการส่งออกนอกและการนำเข้าในพระราชอาณาจักร ซึ่งสินค้า พ.ศ.2522

โดยจะได้นำการศึกษาเอกสารขั้นต้นจากหน่วยงานต่อไปนี้

1. หน่วยวิชาการ	ธนาคารแห่งประเทศไทย
2. กองวิชาการ	กรมการค้าภายใน กระทรวงพาณิชย์
3. กองควบคุมข้าว	กรมการค้าภายใน กระทรวงพาณิชย์
4. กองการประชุม	สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี
5. กองกรรมาธิการ	สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา
6. สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร	กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
7. ห้องสมุดคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

รวมทั้งขอเขียน งานวิจัย คำราทางวิชาการ ที่สามารถนำมาสังเคราะห์ประกอบ
การทำวิจัยครั้งนี้

7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

วิทยานิพนธ์นี้จะสามารถนำเสนอผลกระทบต่าง ๆ ของกฎหมายไทยในปัจจุบันที่มีต่อ
ชาวนา ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม การเข้าหาประโยชน์ของรัฐจากการดำเนินการต่าง ๆ
ตามกฎหมาย โครงสร้างราคาข้าวภายในประเทศและประสิทธิภาพของตลาดข้าวภายใน
ประเทศ รวมทั้ง การรวมตัวของเกษตรกรเพื่อการต่อรอง ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อ
วิชากฎหมายมหาชน เศรษฐกิจ ซึ่งเป็นมิติใหม่ของกฎหมายที่มีสัมพันธ์กับวิชา เศรษฐศาสตร์
อันจะยังประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยกันคว้า และอาจเป็นฐานข้อมูลอ้างอิงของส่วนราชการที่
เกี่ยวข้องด้วย